

Luen ja kirjoitan – siis ajattelen?

”...usein kirjoittaminen katkesi lueskeluun, joka toisaalta oli kirjoittamisen opiskelua”, tuumaa Tommi Liimatta kirjassaan *Manse – markka-aika* (2023).

Nollapisteen laulaja-lauluntekijä onnistuu tiivistämään jotain olennaista myös tutkijan arjesta. En usko olevani yksin, kun ajattelen, että monille meistä vasta kirjoittaminen paljastaa, mitä oikeastaan ajattelemme. Valitsemamme sanat ja niiden järjestys kertovat, mitä pidämme ajattelumme kohteessa tärkeänä ja mielenkiintoisena.

Sanat, joita käytämme ovat puolestaan enemmän tai vähemmän sidoksissa siihen teoreettiseen linssiin, jonka avulla pyrimme kohdeilmiötämme ymmärtämään. Esimerkiksi uuden julkisjohtamisen paradigman läpi katsottuna julkishallinnon haasteet jäsentyvät kysymykseksi, miten yksityisen sektorin opit auttavat saamaan aikaiseksi resurssitehokasta palvelutuotantoa (Hood 1991). *Value for money* -ajattelu johdattaa etsimään ratkaisuja markkinaehtoisuuden lisäämisestä palvelutuotantoa ulkoistamalla ja yksityistämällä. Kuva muuttuu koko lailla erilaiseksi, jos julkishallintoa lähestyy viime vuosina suosituksi muodostuneen arvon yhteisluonnin viitekehyksessä. Markkinaehtoisuuden lisäämisen sijaan huomio kiinnittyy tällöin julkista valtaa edustavan ammattilaisen ja kansalaisen kohtaamiseen. Julkiset palvelut muodostavat tarjooman, jonka arvo syntyy siitä, miten kansalaiset kykenevät yhdistämään tarjooman omiin tarpeisiinsa (Osborne 2021). Tehokkuuden ja arvonluonnin sijaan tai niiden lisäksi voimme olla kiinnostuneita myös vaikkapa vaikuttavuuden johtamisesta. Tällöin on luontevaa pohtia esimerkiksi Laihosen ym. (2024, 75) tapaan ”hyvinvointipolitiikan ohjausta, voimavarojen vaikuttavuusperusteista hallintaa, vaikuttavuuden arviointia ja mittaamista, vaikuttavuustiedolla johtamista sekä vaikuttavuuden kollektiivista merkityksellistämistä”.

Tieteenalakohtaiset erot kielenkäytössä ovat tietysti selviä. Se, mikä on hallinnon tutkijoille arkipäivää, näyttää melko vieraalta molekyylibiologeille ja syöpätutkijoille, jotka pyrkivät tunnistamaan asioiden välisiä kausaalisia syy-seuraussuhteita. Laboratoriotulosten raportoinnissa kielellä on eri funktio kuin hallinnon tutkimuksessa, jossa on harvoin kyse havainnoista, joissa ”kynsi puhkaisee sukan” (Liimatta 2023, 218).

Palataan kirjoittamiseen ajattelun muotona. Liian nuorena kuollut sosiologi Ben Agger (1952–2015) toimikoon oppaana. Aggerin mukaan jokaisella tieteenalalla on taipumus suojella omia konventioitaan. Tätä tehtävää toututetaan kielen avulla. Aggerin *Public Sociology* (2000) käsittelee nimensä mukaisesti sosiologiaa, mutta tekee sen tavalla, joka tarjoaa oivalluksia myös muiden tieteenalojen harjoittajille. Teosta voi lukea eräänlaisena provokaationa, jossa käsitellään kriittisesti tiedeyhteisön omaksumia ja varjelemia käytäntöjä.

Kohdeilmiöiden kielellistäminen ei edusta Aggerille ’todellisuuden’ neutraalia kuvaamista, sillä siihen liittyy aina *wittgensteniläistä* kielipeliä.

Sosiologian kaltaisissa yhteiskuntatieteissä kielipelien rooli on kertaluokkaa suurempi kuin luonnontieteissä. Universaalia sen sijaan on, että kielen avulla tiede kuin tiede paaluttaa rajansa tehden samalla eron sisäpiiriläisiin ja ulkokehälle jääviin. Äidinkielen kokeessa tuskin saisi pisteitä, jos väittäisi, että *teksti kirjoittaa tutkijan*. Näin saattaa kuitenkin käydä erityisesti aloitteleville tutkijoille. Vaikka tieteenalan teorioihin ja käsitteisiin nojaaminen tuokin turvaa ja on välttämätöntä mielekkäälle argumentoinnille, samalla syntyy riippuvuutta, joka voi pahimmillaan johtaa vain tieteenalalla kulloinkin hyväksyttyjen oppien kritiikittömään toistamiseen.

Jos kirjoittaminen on ajattelua, niin mikä sitten on kirjoittamisen salaisuus? Aggerin, Liimatan ja luultavasti monen muunkin mukaan vastaus löytyy lukemisesta, sillä ilman sitä ei voi kirjoittaa. Lukeminen auttaa kirjoittajaa löytämään oman äänensä. Lukemista ei tällöin kuitenkaan pidä nähdä teknisenä suorituksena vaan jatkuvana tulkintana, kyseenalaistamisena ja merkitysten lisäämisena tekstiin. Tämä on tarpeen, koska mikään teksti ei puhu itsestään.

Agger (2000) viittaa kirjoittamisen ja lukemisen yhteydessä toistuvasti filosofi Jacques Derridaan ja hänen käsitteeseensä *undecidability*. Hieman hankalasti suomennettava käsite tarkoittaa, että teksteihin sisältyvät merkitykset jäävät aina epävarmoiksi ja tulkinnanvaraisiksi. Kysymys ei ole kirjoittajan taitamattomuudesta vaan tekstin ominaispiirteestä.

Jälkistrukturalistisessa hengessä Agger suhtautuu kriittisesti tulkinnallisuuden kesyttämiseen. Lisäksi hän ironisoi positivistiseen tiedekäsitykseen sisältyvää ajatusta menetelmien ja havaintojen kaikkivoipaisuudesta. Kriittisyydestään huolimatta — tai juuri sen ansiosta — Aggerin analyysi tieteellisen kirjoittamisen anatomiasta on kuitenkin hyödyllistä kaikille, jotka ovat tekemisissä tieteellisten tekstien kanssa.

Aggerin mukaan tieteellinen julkaiseminen edellyttää neljänlaisia taitoja. Ensimmäistä hän kutsuu kirjoittajan ja tekstin toisistaan irrottamiseksi (*de-authorizing one's writing*). Tieteellisen artikkelin (ensisijaisena) tehtävänä ei ole ilmentää laatijansa elämismailmaa. Ennemmin kysymys on tekijän ja tieteenalan käytäntöjen välisestä vuoropuhelusta. Esimerkiksi hallinnon tutkija oppii nopeasti, että artikkelin mitta on osapuulleen 8000 sanaa jakautuen johdantoon, teoreettiseen viitekehykseen, menetelmiin, tuloksiin, johtopäätöksiin ja lähdeluetteloon. Tätä kaavamaisuutta vastaan voi taistella, mutta luultavasti huonoin seurauksin.

Toiseksi kirjoittajan on osattava kytkeä tekstinsä tieteenalansa kaanoniin (*citation and the canon*). Tämä tapahtuu lähteyttämisellä. Huolellinen lähteyttäminen erottaa tieteellisen kirjoittamisen useimmista muista lajityypistä. Sen avulla annetaan arvo muiden töille, mutta samalla tekijä myös osoittaa ymmärtävänsä, mitä ja miten omalla tieteenalalla asioista ajatellaan. Tutkimusartikkelilta edellytetään kontribuutiota, mutta sen on hyvä pysyä tieteenalalla 'sovituisissa' rajoissa. Eri tieteenalojen rajapinnoilla työskentelevät tutkijat raportoivat toistuvasti vaikeuksista saada tutkimuksiaan julkaistuksi. Moni- ja poikkitieteellisyyttä pidetään hyvänä, mutta yksittäinen tutkija voi joutua maksamaan siitä kalliin hinnan.

Kolmanneksi kirjoittajan on syytä tiedostaa, että tieteellinen teksti on sanojen lisäksi kuvaamista (*figuring the world*). Tätä tehdään erityisesti kuvioiden, taulukoiden, kaavioiden ja yhtälöiden avulla. Kuvaamisessa on kysymys 'tieteellisen auran' liittämisestä tekstiin. Vaikka tarkoitus on useim-

miten kunniallinen, vaarana on, että 'metodit edellä' etenevä tutkija huomaa hännän heiluttavan koiraa eikä päinvastoin.

Neljänneksi kirjoittajan pitää olla valmis tekstinsä toistuvaan muokkaamiseen (*revision and resubmission*). En usko kokeneellakaan tutkijalla olevan niin paksua nahkaa, etteikö tosissaan kirjoitetun artikkelin hylkääminen ottaisi koville. Vertaisarviointi ei aina vaikuta reilulta, mutta siihenkin tottuu, ja parhaimmillaan hylkäykseen päätyvä prosessi voi toimia myös hyödyllisenä oppimiskokemuksena.

Tulkitsen, että Agger ei esitä huomioitaan ohjeina vaan ennemminkin kritiikkinä positivismia kohtaan. Uskon hänen ajatelleen, että tutkimuksen tekeminen kävisi pidemmän päälle tylsäksi, jos se olisi vain 'sääntöjen' noudattamista. Ehkä hän ajatteli, että säännöt on tunnettava, jotta tietää, miten niitä voi rikkoa.

Yksi oivallinen sääntöjen rikkoja löytyy Lundin yliopistosta. Kriittisestä organisaatiotutkimuksestaan tunnetulla Mats Alvessonilla on taito katsoa asioita toisin. Alvessonin kaava on yksinkertainen, mutta sen toteutus briljantia: i) Alvesson valitsee jonkin hyväksi mielletyn käsitteen, konstruktion tai 'ismin', ii) purkaa sen osiin ja iii) tarjoaa siitä noin 180 asteen tulkinnan. Kaavaa hyödyntämällä merkityksellistäminen muuttuu 'mielettömyyden tuottamiseksi' (*nonsensemaking*, Alvesson & Jonsson 2022) ja organisaation johtaminen 'toiminnalliseksi tyhmyydeksi' (*functional stupidity*, Alvesson & Spicer 2012). Tommi Liimattaa väljästi mukaillen Alvesson noudattaa 'moukkuuden filosofiaa', jossa "moukka pilkkaa hyvätapaista viihdettä näytämällä kauhealta parhaaseen katseluaikaan. Moukka hylkää tylsän leikin ja aloittaa oman, jossa ei ole mitään itsestään selvää. Moukka haravoi hiekan sileäksi, kun hänen jäljilleen oltiin pääsemässä ja huutelee sitten puusta".

Moukkuus kuulostaa arkikielessä pahalta, mutta voi olla lähes taidetta, jossa ajattelu perustuu laajaan lukeneisuuteen tavalla, joka tuottaa originellia ilmaisuja.

Harri Jalonen

Päätoimittaja ja Vaasan yliopiston professori

LÄHTEET

- Agger, Ben (2000). *Public Sociology. From Social Facts to Literary Arts*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers.
- Alvesson, Mats & Jonsson, Anna (2022). Organizational Dischronization: On Meaning and Meaninglessness, Sensemaking and Nonsensemaking. *Journal of Management Studies*, 59(3), 724–754. <https://doi.org/10.1111/joms.12790>
- Alvesson, Mats & Spicer, Andre (2012). A Stupidity-Based Theory of Organizations. *Journal of Management Studies*, 49(7), 1194–1220. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2012.01072.x>
- Liimatta, Tommi (2023). *Manse — markka-aika*. Helsinki: Like Kustannus.